

Türkiye Florası

Origanum onites

İzmir kekiği, Peynir kekiği/Labiatae

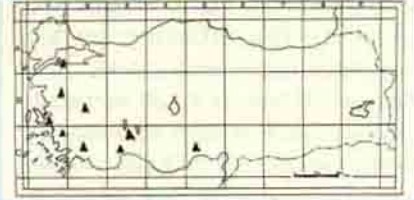
Ülkemizin Ege ve Batı Akdeniz kıyıları boyunca yaygın olarak yetişmektedir.

Bitki çok yıllık, yarı çalimsı, 65cm'ye kadar yükselir. Gövde dalanmış, yapraklar kısa saplı veya sapsız, aya kalp şeklinde, ovat-eliptik, 3-22 x 2-19 mm, kenarı hafifçe testere dişli veya tam, tepesi az

çok akuminattır. Çiçek durumu yolancı şemsiyedir. Korolla beyazdır.

Nisan- ağustos ayında çiçek açan bu bitki, taşlı tepeler, kayalık yamaçlar ve kireçli topraklarda, 1400 m'ye ulaşan rakımlarda yetişmektedir. Origanum onites Türkiye'nin kekik ihracatının en büyük kısmını oluşturmaktadır.

Bitkiden damıtma yoluyla elde edilen uçucu yağdaki ana bileşen karvakoldür. Antalya yöresinde ana bileşimi linalool olan bir kimyasal tipine rastlanmıştır. Ege ve Akdeniz bölgesinde bu bitkiden evlerde basit bir damıtma yöntemiyle el-

▲ Origanum onites'in Türkiye'deki yayılışı

de edilen kekik suyu, mide-barsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Balıkesir ve yöresinde şeker düşürücü olarak da kullanıldığı bilinmektedir. %1 lik infüzyonu dolaşım uyarıcı, spazm çözücü, idrar söktürücü, midevi, balgam söktürücü, sinir kuvvetlendirici; yüksek dozlarda ise antiseptik ve kurt düşürücüdür.

Arnebia densiflora

Boraginaceae

Ülkemizde ve dünyada naftakinon türevleri taşıyan bitkiler boyama maddesi olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de Arnebia (Boraginaceae) cinsi 4 tür ile temsil edilmektedir. Bunlardan Arnebia densiflora (Nordm.) Ledeb gösterişli çiçekleriyle göze çarpar.

Bitki çok yıllık, kalın odunsu gövdeli; gövde basit, 25-40 cm kadardır. Yapraklar kadife tüylü, seri-

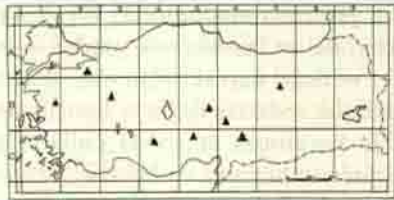
timsi-mızraktan şeritimsi-eliptiğe değişir, 4 cm'lik yaprak, sapına doğru tabanda daralır, aya 10-15 x 0.8-1.3 cm; gövde yaprakları sapsız, dekurenttir. Çiçek durumu yoğun, tepede top şeklindedir; korolla sarı renklidir.

Sarp kayalık, kayalık çıkıntıları, kireçli kayalıklar ve volkanik yüzeylerde, yamaçlarda, sel yataklarında, 750-2600 m'de bulunur.

Arnebia densiflora halk arasında yara iyi edici olarak kullanılmaktadır. Malatya yöresinde bu amaçla kökler ılık tereyağına batırılıp bir süre bekletilmekte, kökler çıkarıldıktan sonra

tereyağının kıvamı balmumu ile arttırılmakta ve buna batırılan bezler yaraların üzerine sarılmaktadır. Bu bitki Eskişehir-Sivrihisar yöresinde enik otu adı ile tanınmaktadır. Bitkinin kökleri alkannin türevi naftakinonlar taşımaktadır. Alkannin ve antipodu olan şikonin doğal boyar madde olarak kabul edilmektedir. Boyar madde olarak kullanıma özelliklerinin yanı sıra, alkannin ve şikonin türevleri sahip oldukları biyolojik etkilerden dolayı özellikle cilt hastalıklarında, yanık, yara, ekzama tedavilerinde kullanılan ilaçların etken maddelerini de oluşturmaktadır.

Ayrıca bu bitkinin kökleri halk arasında geleneksel yün boyama alanında kullanılır.

▲ Arnebia densiflora'nın Türkiye'deki yayılışı

Scolymus hispanicus

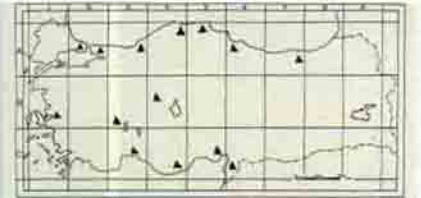
Akdiken, Sarıdiken, Şevk bostan/Compositae

70-80 cm kadar yükseklikten dikenli, tüylü, çok dallanmış, iki veya çok yıllık otsu bir bitkidir. Yapraklar kanatlı, ovat, derince dişli, parçalı, parçaların uçları dikenlidir. Çiçekler sarı renk-

li, sapsız, gövde boyunca yaprakların koltuklarında bulunur. Trakya ve Orta Anadolu ile ülkemizin sahil bölgelerinde boş arazilerde, yol ve tarla kenarlarında yaygın olarak yetişir.

Bitkinin taze kök kabukları Ege Bölgesi'nde sebze olarak yenir. Manisa'da 60 yıldır ruhsatlı olarak üretilmekte olan Lityazol Cemil isimli ilacın hammaddesini Scolymus hispanicus'un kuru kök kabukları

oluşturmaktadır. Bu ilaç, böbrek ve mesane taşlarını düşürmek amacıyla kullanılmaktadır. Avrupa'da da yetişen bir bitki olmasına rağmen, tedavi amaçlı kullanımı sadece Türkiye'de bilinmektedir.

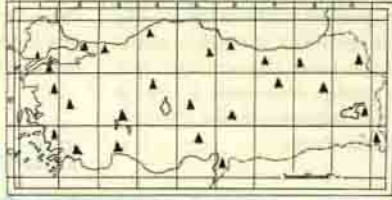
▲ Scolymus hispanicus'un Türkiye'deki yayılışı

Hypericum perforatum

Sarı kantaron, Binbirdelik otu, Koyunkıran/Guttiferae

Avrupa'dan Orta Asya'ya ve Sibirya'ya kadar uzanan bir kuşakta ve Kuzey Afrika'da yayılmıştır. Yurdumuzda Hakkari'den Çanakkale'ye kadar deniz seviyesinden 2500 m'ye kadar yüksekliklerde bulunabilen, dik, 10-110 cm boyunda, nisan-eylül ayları arasında çiçeklenen çok yıllık otsu bir bitkidir. Parlak sarı çiçekleri ve yaprakları üzerinde noktacak halinde yağ bezleri bulunur. Yapraklar ışığa tutulduğunda noktacaklar delik gibi gö-

▲ *Hypericum perforatum*'un Türkiye'deki yayılışı

ründüğünden bitkiye "binbirdelik otu" adı verilmiştir. Bitkiye koyunkıran denmesinin nedeni ise bu bitkiyi yiyen beyaz tüylü hayvanlarda güneş ışığının etkisiyle deri ve mukozada yaralarla gelişen "hiperisizm" adlı bir hastalığa yol açmasıdır. Bitkide

hastalığa neden olan hiperisin adlı bileşik ışığa karşı duyarlığa neden olur.

Bitki asırlardır yara iyileştirici özelliği ile tanınmaktadır. Çiçekli dallar bir şişe içinde zeytinyağında bırakılır ve güneş ışınlarının ulaştığı bir yerde bir ay bekletilir. Bu süre içinde zeytinyağı kırmızı renk alır. Bu yağ, haricen kesik yaralarına karşı ve güneş yanıklarında kullanılır. Bitkinin en maddesi olan hiperisin, yara iyileştirici etkisinin yanında antidepresan özelliğe de sahiptir. Ayrıca, son yıllarda AIDS hastalığına yol açan HIV virüsüne karşı da etkili olduğu öne sürülmüştür.

Ülkemizde, halk arasında yatıştırıcı, kabız, kurt düşürücü, antisep-

tik olarak, ve yank ve yaraların tedavisinde kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra, mide ülseri, şeker hastalığı, soğuk algınlıkları, mide-barsak hastalıkları, sarılık, karaciğer ve safra hastalıklarında kullanıldığı bilinmektedir.

Sideritis dichotoma

Labiatae

Anadolu'da Dağ Çayı adıyla pek çok yörede çay olarak mide rahatsızlıklarında, idrar söktürücü olarak böbrek taşlarına karşı ve soğuk algınlığında kullanılmaktadır. *Sideritis dichotoma* Kuzey ve Kuzey-Batı Anado-

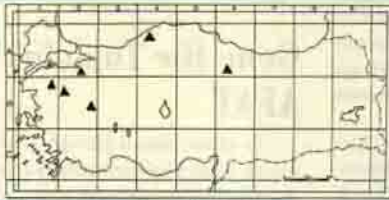
lu'da yetişen endemik bir türdür. Bu bitki Balıkesir ve yöresinde Sarıkız çayı adıyla bilinir. Bitki çok yıllık, 20-35 cm boyunda, basit veya az dallanmıştır.

Taban yapraklar tersmızrakımsından genişçe eliptiğe doğru değişen şekillerde, yaprak sapı 1-3 cm, gövde yaprakları 2-3 çift, düğümler arası 4-10 cm, aya 4-6 x 0.8-1 cm, tepesi yuvarlak, kenarı hafifçe oymalıdır. Verti-

sillatlar 5-12, hepsi kümelmiş veya ençok 1-2.5 cm uzaklıktadır. Kaliks 8-10 mm, yağun tüylü, dişler sivri, 3.5-4.5 mm'dir. Korolla sarı, 11-13 mm, iç kısmı tüylüdür. Temmuz-ağus-

tos ayında çiçeklenen bitki, kayalık kireçli topraklarda, açık Sedir ormanlarında, 900-2500 m yüksekliklerde bulunur. *Sideritis dichotoma*'dan elde edilen uçucu yağın ana bileşikleri a-

pinen (%19) ve β-pinen (%18) dir.

▲ *Sideritis dichotoma*'nın Türkiye'deki yayılışı

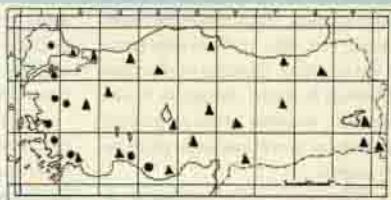
Salvia sclarea

Ayı kulağı, Misk adaçayı, Tüylü adaçayı/Labiatae

Akdeniz bölgesi başta olmak üzere ülkemizde yaygın bir türdür. Bitki çok yıllık. Gövde oldukça geniş, dört köşeli. Gövde üst kısmında çok dallanmış; aşağıda tüylü, yukarıda salgı tüylüdür.

Yapraklar genişçe ovattan ovat-oblonga kadar değişir. Çiçek durumu bileşik salkım; korollanın üst dudağı leylak, alt dudağı krem renklidir. Bitkinin yeşil kısımları tannen, rezin, acı madde ve uçucu yağ (% 0.3-0.9)

taşımaktadır. Halk arasında çiçekli dal ve yaprakları midevi, kabız, terlemeyi azaltıcı, yatıştırıcı olarak çay halinde içilir. *S. sclarea*'nın topraküstü kısımlarından su distilasyonu ile elde edilen uçucu yağda ana bileşik

▲ *Salvia sclarea*'nın Türkiye'deki yayılışı
● *Salvia triloba*'nın Türkiye'deki yayılışı

linalool ve linalil asetattır. Bu yağ parfümeride kullanılır. Ayrıca spazm çözücü etkiye de sahip olduğu bilinmiştir.

Türkiye'de kullanılan diğer bir *Salvia* türü *Salvia fruticosa* Miller (*S. triloba* L.) dir. Bitki çok yıllık dallanmış çalıdır. Yapraklar basit veya üç loblu, oval-dikdörtgenimsi yaklaşık 2-5 x 0.75-2 cm, kenarları oymalı, alt yüzü beyaz tüylüdür. Çiçek kümeleri hemen hemen tepede; korolla mor, nadiren beyaz renkli, 20-25 mm'dir. Nisan-temmuz aylarında çiçek açar. Makilerde ve kireçli kayalıklarda, 700 m'ye kadar olan yüksekliklerde bulunmaktadır. Bu bitki Ege bölgesinde yetişir. Adaçayı veya Elma adıyla bilinir. Elma denmesinin

sebebi bitkinin dal ve yapraklarında bir böceğin sokup yumurtasını bırakmasıyla oluşan küçük, elma şekilli mazılardır. Bitkinin yaprakları çay olarak içilir.

Yapraklardan imbikleme yoluyla elde edilen uçucu yağ "elma yağı" adıyla tanınır. Yağın ana bileşiği "ökaliptol" adıyla da bilinen "1,8-sineol" dür.

H.C. Başer

